

Sütő András
Az álmokommandó

rendező Szász János

OKTATÁSI SEGÉDANYAG
VIGSZÍNHÁZ

bemutató | **Pesti Színház** | 2013

vig

Az oktatási segédanyagról

A Vígszínház oktatási segédanyagait azért hoztuk létre, hogy kiegészítsük az előadások élményét, illetve hozzájáruljunk annak továbbgondolásához és tanításához. Elsődleges célunk, hogy megkönnyítsük a pedagógusok számára a diákok felkészítését az adott előadásra, és a színházi látogatás után annak közös feldolgozásához nyújtsunk segítséget. A segédanyagokban összegyűjtjük a drámákkal kapcsolatos lényegesebb történelmi, színház- és irodalomtörténeti információkat, háttérismereteket, amelyek a diákok előzetes tudását egészíthetik ki. A csomag magában foglalja az előadás után megtárgyalandó fontosabb kérdéseket és szempontokat, melyek a darab megértéséhez nyújtanak segítséget – így a darabok tartalmi összefoglalóját, a szerző életrajzát, rövid történelmi áttekintést, karakterleírásokat, előadás-történetet, a kulcsfogalmak listáit, lehetséges esszé- és vitatémákat, levezető játékokat és ötleteket további szempontok megvitatására.

A szerzőről

Sütő András romániai magyar író, 1927. június 17-én látta meg a napvilágot a mezőségi Pusztakamaráson. Szegényparaszti családból származott, tanulmányait a nagyenyedi Református Kollégiumban, majd a kolozsvári Református Gimnáziumban végezte. Első írását 18 éves korában közölte a kolozsvári *Világosság* című lap, *Levél egy romániai barátomhoz* címmel. Szerkesztői munkásságát a *Falvak Népe* című hetilapnál kezdte. 1954-ben meghívást kapott az *Igaz Szó* című havilap főszerkesztő-helyettesi posztjára, így Marosvásárhelyre költözött. E város volt haláláig otthona. 1958–89 között főszerkesztője volt a *Művészet*, az *Új Élet* és az *Erdélyi Figyelő* című lapoknak. Több tucatnyi magas színvonalú prózai és drámai műve a jelenkori magyar írók élvonalába emelte.

Marosvásárhely főtere

Drámái közül az első az 1950-ben Bukarestben megjelent *Meztlábas menyasszony* volt. Ezt követte a *Pompás Gedeon* című színmű, melynek bemutatóját 1967-ben tartották Marosvásárhelyt, de a nagysikerűnek induló előadást nem sokkal később betiltották. 1974-ben adta közre az *Egy lócsiszár virágvasárnapja* című drámáját. A darabot újabbak követték az évtized végéig: a *Csillag a máglyán*, a *Káin és Ábel* és *A szuzai menyegző*. A tetralógiaként is értelmezett sorozat első darabjának ősbemutatóját a kaposvári színházban tartották, de Kolozsvárott is évekig játszották hatalmas közönségsikerrel.

1980-tól kezdve betiltották műveinek kiadását, illetve színdarabjainak bemutatását, így 1980–90 között csak Magyarországon tudott publikálni. Ebben az időszakban ő és családja a hatalom folyamatos zaklatásainak voltak kitéve. Lakását belügyiek figyelték, munkahelyén is lehallgató készülékeket helyeztek el, vendégeit igazoltatták. A politikai vihart kavarázó *Advent a Hargitán* című színmű bemutatására már Magyarországon került sor, 1986-ban a Nemzeti Színházban. A bemutató valósággal közéleti fordulatot jelentett a határon túli magyarsággal kapcsolatos budapesti politikában. *Az álomkommandó* 1987-es gyulai, majd vígszínházi bemutatója, a diktatúra romániai árnyait is felidéző dráma csak fokozta a szerző elleni indulatokat Bukarestben.

1990. március 19-én a marosvásárhelyi pogrom idején a magyarok és románok között kitört etnikai zavargások során, melyet később fekete márciusnak neveztek el, súlyosan megsebesült, elveszítette bal szeme világát. Saját kérésére Magyarországra szállították gyógykezelésre. Hosszú betegség után, életének 80. évében, 2006. szeptember 30-án hunyt el Budapesten.

Jó estét, kedves közönség!

Régtől fogva tudjuk: rendelt ideje van a szólásnak, és ideje a hallgatásnak.

Szóltam is, amíg lehetett, hallgattam is, amikor cenzorok és a szellemnek vámtisztjei elnémítottak.

Tragikus, áldozati sorsra jutott városunk színházában is hallgatásra kényszerültem.

Hadd tegyem hozzá: ez nem a színház bűne, hanem azoké, akik odakint és odafönt valahol a színház és a drámaírás, általában a művészet felügyelőinek, sőt fegyőreinek vélték magukat.

Így tehát hosszadalmas távollét után köszöntöm újból a Nagyérdeműt, színpadi munkám mindenkori pártolóinak sokaságát, tragikus sorsra jutott városunk magyar közönségét.

Boldog vagyok, hogy az itthoni kényszerhallgatás keserves éveitől újból együtt lehetek azokkal, akiknek sorsa – sorsommal együtt – a mai estén színre kerülő drámámat ihlette.

*Talán nem önáltatás, hogy drámám időszerűsége nem múlt el létrejöttének történelmi idejével. Nem múlhatott el, mert a mindennapos jelenség – mint például az emberi szabadság lábbaltiprása – nem föltétlenül napi jelenség. Mi több: korszakok jönnek és mennek – a megaláztatás pedig marad, a sovén gyűlölet tartósan garázdálkodik. Meddig vajon? **Az álomkommandó** erre a kérdésre is választ keres kényszerű megalkuvások, véres lázadások, álmok és remények örök hullámzásában.*

Marosvásárhely, 1991 szeptemberében

Sütő András

Románia a '80-as években

Románia 1965-től **Nicolae Ceaușescu** irányítása alatt volt. Az államfő a kifelé mutatott képével szemben a belpolitikai életben totális diktatúrát és személyi kultuszt épített ki. Diktatúrájában kulcsszerepet kapott a román kommunista titkosrendőrség, a **Securitate**. Ceaușescu magát „a Kárpátok géniuszának” nevezte. Minden hivatalos román újság, rádióadó, televízió dicsérte a nevét. Számátlan könyv, vers, film, festmény készült a mindenható diktátor és felesége magasztalására, saját népe körében mégis leírhatatlan gyűlölet övezte. Ezt a sztálini mintát is sokszor túlszárnyaló személyi kultusz sem tudta minden esetben palástolni. Miközben a nép éhezett, az országa kilátástalan gazdasági helyzetét figyelmen kívül hagyva nagyszabású építkezésekbe kezdett a fővárosban. A város központjában egész kerületeket ledózeroltatt, hogy helyükbe saját ízlésének kedves, szocialista-realista stílusú épületeket emeljen.

A Ceaușescu-palota

A diktátor elhatározta, hogy az ezredfordulóig végrehajtják az úgynevezett település-szisztematizálási tervet. Ennek lényege az volt, hogy a magyaroktól erdélyi területekre románokat telepítsenek be. Ez a „szisztematizálás” nemcsak a falvakat, hanem a városokat is érintette. Budapesten 40-50 000-en tiltakoztak a Hősök terén a tervezett falurombolás ellen, ám eredménytelenül.

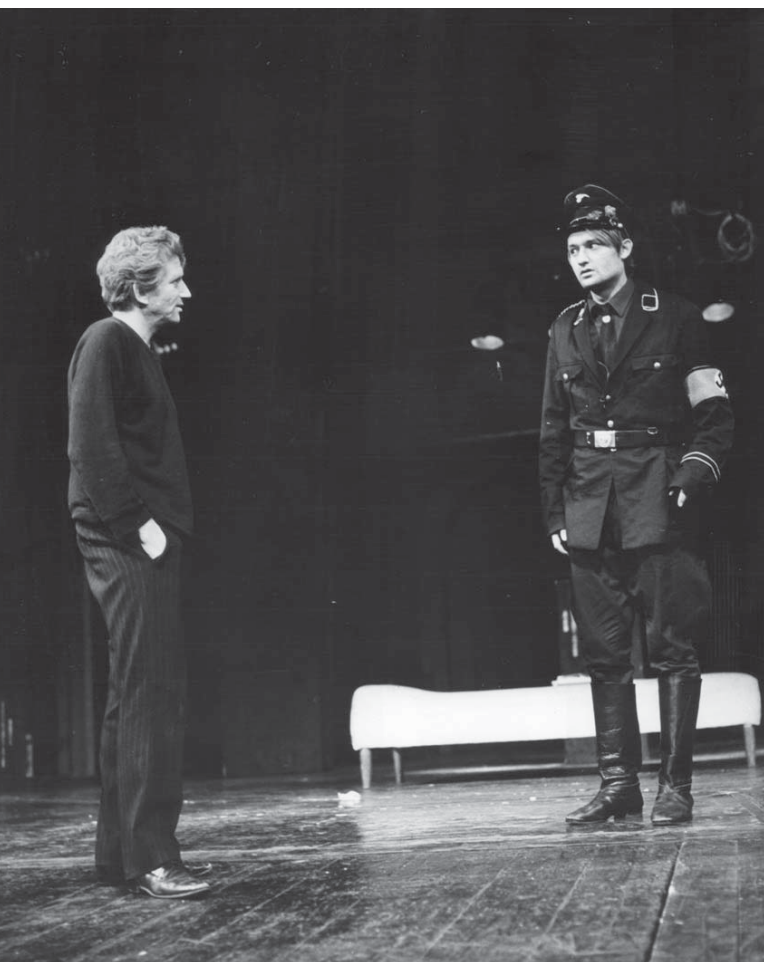
Ceaușescu több évtizedes hatalmának az 1989 decemberében kitört romániai forradalom vetett véget. Néhány nap alatt az egész ország felkelt a kommunista rezsim és személyesen a diktátor ellen. A véráldozatot is követelő népfelkelés a kommunista rendszer megdöntését eredményezte. A Ceaușescu-házaspár kivégzésének a médián keresztül az egész világ szemtanúja lehetett.

Előadástörténet

Az álomkommandó fordulatot jelentett Sütő András drámaírói pályáján. Korábbi színműveire a bibliai, mítoszi, történeti, népi-folklór ihletettség volt jellemző. Történeteit régvolt korokba helyezte el, akkor is, ha aktuális gondjait kívánta elmondani. Óvatosan, árnyaltan írt, hogy mindenki értse, amit akar, de senki se vegye magára. Ezzel szemben *Az álomkommandóban* egy egészen másik Sütő András mutatkozott be. A darab a huszadik század történelmével, a diktatúrával és a népiirtással foglalkozik. Illetve nemcsak egy huszadik századi históriát, hanem sokkal inkább annak bárhol és bármikor lehetséges voltát fogalmazta meg figyelmeztető jelként a szerző. A drámában semmit sem rejtett el, nem óvatoskodott. *Az álomkommandó* 1986 szeptemberében készült el, októberben pedig a Gyulai Várszínház már a műsorára is tűzte. Így 1987. július 21-én a gyulai várjátékok keretében a Vígszínház társulatával közösen, Sík Ferenc rendezésében mutatták be a színművet. 1987 szeptemberétől a Vígszínházba került át az előadás, továbbra is Kern András és Lukács Sándor főszereplésével.

Vígszínház, 1987
Kern András, Lukács Sándor

Vígszínház, 1987
Kern András, Kaszás Attila

A dráma cselekménye

A darab egy színházi próbával kezdődik. Egy diktatúrában élő ország színháza új bemutatóra készül, mely az auschwitzi koncentrációs táborban, a Sonderkommando lázadásának idején játszódik. A darabbeli darab harmadik felvonását próbálják épp, melynek helyszíne a tábor egyik szeglete, egy boncterem, Dr. M. dolgozószobája. Dr. M.-et a darabbeli színház igazgatója, Aurél játssza, míg a laboratóriumi boncszolgát, Manót a darab írója, Juliusz. Manó ikergyermekéi életéért harcol, akiken Dr. M. kísérletezik. A gyerekek álmait meséli neki, hogy kísérleteihez pszichológiai anyaggal szolgáljon, s így ne kelljen meghalniuk. Amikor kiderül, hogy fiát mégis megölette a lágerorvos, egy pillanatra a kisember hőssé próbál válni, s pisztolyt fog rá, ám elsütni nem tudja a fegyvert.

Az elpróbált jelenet után a társulat szünetet tart. Az igazgató és a szerző közti beszélgetésből kiderül, hogy a próbált darabnak és saját helyzetüknek közvetlen párhuzamai vannak. Az író fiát, Tamást egy mondvacsinált ürüggyel börtönbe akarják csukni. Tamás azonban elhatározza, hogy az aznap tartott főpróbán, melyre az Elnök is hivatalos, kegyelmi kérvényével felverekszik magát hozzá a dísztribünre. Az igazgató, Aurél azonban, mikor erről tudomást szerez, figyelmezteti a biztonsági embereket, nehogy Tamás még nagyobb bajba keveredjen. Vagyis feljelenti a fiút. Még vége sincs a próbaszünetnek, mikor Tamás rohan a színházba, akit a belügy biztonsági emberei üldöznek. Apja, Juliusz próbálja elbújtatni a fiút, de nem tud túljárni a belügyiek eszén.

Híre jön, hogy a diktátor eljön az esti bemutatóra, Tamás nélkül viszont nem tudják megtartani az előadást, hiszen ő játssza Manó fiát a darabban. A belügyiek így nem tudják letartóztatni a fiút, de őrzésére a színházban hagyják egyik emberüket, aki a színpadra is követni fogja SS-őrnek öltözve. Tamás és apja kétségbeesett tervet dolgoznak ki: a fiú az előadás közben fogja elmondani a kegyelmi kérvényt, így azt nem lehet majd megakadályozni.

Eljön az esti bemutató, ahol az élet és a darab végzetesen összekeveredik. Az előadás és a színház síkjai, melyek között a határok kezdetben élesek voltak, mostanra teljesen elmosódnak. Tamás civilként kezd bele a Elnökhöz intézendő kegyelmi kérvénybe, de az SS-tisztnek öltözött belügyis kivonszolja a színpadról. Majd kintről lövés hallatszik. Manó kirohan, kis zavar után mégis folytatják az előadást. A visszatérő Manó-Juliusz hol Dr. M.-et vonja felelősségre, hol az igazgatót, Aurélt. Nemcsak a színházban, hanem az életben is számon kéri tőle a fiát. Ráfogja a pisztolyt, de ahelyett, hogy letenné a fegyvert, elsüti. Legnagyobb meglepetésére kiderül, hogy a kellékpisztoly igazi volt, és Aurél összeesik. Meghajlaskor Manó kezén bilincs, Aurél hiányzik, a segédrendező pedig felhívást intéz a nézőkhöz, miszerint szeretettel várják őket a másnapi zenés-táncos produkcióra, melyre az Elnök is várható, aki az aznapi előadást egyéb elfoglaltságok miatt nem láthatta.

A dráma történelmi háttere

A darab tárgya a huszadik század történelme, a háborúk és diktatúrák következtében kiszolgáltatottá váló egyén. A dráma valamely képzelt diktatúrában játszódik, hiszen „történik bárhol, ahol megtörténhet” – hangsúlyozza a darab mottója. A képzelt diktatúra helyébe a múlt század igen sok rendszere behelyettesíthető. Valóságos képet kapunk az önkényuralom működési mechanizmusáról. A darabbeli színmű helyszíne a hitleri Németország által létrehozott haláltáborok legnagyobbika, Auschwitz.

A diktatúra

A diktatúra egy olyan politikai rendszer, mely valamely személynek vagy csoportnak korlátlan hatalmán alapszik. Ahol a főhatalom forrása nem a népakarat, ahol nem az állam törvényeit, hanem kivételes törvényeket vesznek figyelembe. A diktatúra lehet totális, ha az élet minden területére kiterjed, és puha, ha bizonyos területeket nem befolyásol. Rejtett a diktatúra, mikor álcázva lép föl, ilyenkor néha megtűr maga mellett más politikai szerveket is. A diktatúra legkiélezettebb formája a nyílt önkényuralom, a korlátlan hatalmú, vagyis totalitárius rendszer (pl. náciizmus, fasiszmus, sztálinizmus).

Az auschwitzi koncentrációs tábor bejárata

A Holokauszt

A múlt század talán legnagyobb szégyene a fasiszmus és a Holokauszt volt. A második világháborúban a náci Németország által eltervezett és irányított népirtásnak körülbelül hatmillió zsidó esett áldozatul. A nemzetiszocialista német kormány, Adolf Hitlerrel az élén más csoportokat is üldözött vagy próbált megsemmisíteni: cigányokat, oroszokat, lengyeleket, fogyatékosokat, homoszexuálisokat és politikai vagy vallási ellenállókat. Az üldözés és népirtás több ütemben valósult meg. A háborút megelőzően 1935-ben, a zsidókat a civil társadalomból kizáró, úgynevezett nürnbergi törvényeket léptették életbe. Ezekkel megfosztották őket állampolgárságuktól és megtiltották a nem zsidókkal való házasságukat. A háború kitörésével a német zsidópolitika második szakaszába lépett,

melynek célja a zsidók területi elkülönítése volt. Gettókba zárták őket, ahol kényszermunkát végeztek velük. Már ekkor sok ezer zsidót meggyilkoltak, és még többen haltak meg éhségtől vagy betegségtől, de szisztematikus kiirtásra ekkor még nem történt kísérlet. Később koncentrációs táborokat létesítettek a Harmadik Birodalom területén. Kezdetben csak Németországban, majd azokban az országokban is, melyeket a háború alatt megszálltak. A gettókból tehervagonokkal szállították a zsidókat a több száz kilométernyire fekvő munka- és megsemmisítő táborokba. Akik túléltek az utazást, azokkal a munkatáborokban kényszermunkát végeztettek, amíg el nem pusztultak a kimerültségtől, az örök kegyetlenségeitől, az éhségtől vagy valamilyen betegségtől. A foglyok dolgozni nem képesek részével, az idősekkel és a gyermekekkel gázkamrákban végeztek. A megsemmisítő vagy haláltáborokban rögtön gázkamrába küldték a foglyokat. Az első, a dachau koncentrációs tábor, munkatábor volt, 1933 márciusában kezdte meg működését. A legnagyobb német munka- és megsemmisítő tábor Auschwitz volt Lengyelországban, mely 3 fő táborból és 40-50 kisebb táborból állt. Az itt meggyilkolt áldozatok számát 1,1–1,6 millióra teszik.

SÜTŐ ANDRÁS

Jegyzet Az álomkommandóhoz

Olyan ember számára, akit sosem deportáltak és csak turistaként fordult meg Auschwitzban: honnan a mersz e dráma megírásához? Elegendő-e hozzá emlékiratbúvárlás és empátia? Segíthet-e a képzelet, mely az emberi lét iszonyataiban ugyancsak megmártózott gazdáját mindig képes a mások bőrében is meghordozni?

E kérdésekre érvényes választ csak maga a dráma adhat. Hiába mondanám ugyanis, hogy az írói képzelet – ha igazán írói: a lényegére szűrt valóság.

Mert Auschwitz túl van a képzelet határán.

Iszonyata még azokban sem lehet teljes, akik foglyai voltak. Kínokat, halálnemeket, elképzelhetetlen borzalmakat SS-őrök, falak, szögesdrót-kerítések választottak el egymástól.

Auschwitz – minden rémségével – négymillió halott szempárba fagyott.

Arról, ami történt: a leghitelesebben ők szólhatnak – együtt.
De mert nem szólhatnak: az élők kötelessége beszélni.

A Sonderkommandó

A Sonderkommandó egy zsidókból álló különleges munkacsapat volt. A koncentrációs táborokban a legszörnyűbb feladat a sonderesekre, vagyis a kommandó tagjaira esett. Ők működtették a krematóriumokat és gázkamrákat. Ők mosták le az áldozatokat gázosítás után, leborotválták a női holttestek haját, értékek után kutatva átvizsgálták a testnyílásokat. A fogászok kihúzták az aranyprotéziseket, majd a kemencékben és gödrökben elégették a holttesteket. Az ide beosztott zsidók közül sokan az első nap öngyilkosságot követtek el. A borzalom egyhangúságát naponta szakították meg az egyéni tragédiák, amikor a halottak között dolgozó sonderes szeretteire bukkant. Nem véletlen tehát, hogy a Sonderkommandó tagjai több táborban is fellázadtak, őreikre támadva tömeges kitérés kísérletet tettek. A náci többségüket a helyszínen vagy az utánuk indított hajszá során megölték. Az auschwitzi lázadásra 1944. október 7-én került sor. A felkelés során több SS-tisztet megsebesítettek, felrobbantottak egy krematóriumot. A lázadás valamennyi résztvevőjét megölték.

Dr. Josef Mengele

Josef Mengele

Mengele volt az auschwitzi koncentrációs tábor orvosa. Az ő feladata volt az újonnan érkezettek közül a gyermekek, idősek és betegek kiválogatása, akiket aztán munkaképtelenekként a gázkamrákba küldtek. A foglyokon végzett embertelen, brutális kísérleteivel vált hírhedtté. A kísérletei az ikrekre és a valamilyen rendellenességet hordozó emberekre vonatkoztak. Részben méréseket végzett rajtuk, és lefényképezte őket, részben pedig fájdalmas kísérleteket hajtott végre rajtuk, amelyek gyakran halállal végződtek. Például tífusz baktériummal fertőzte meg az ikreket, majd a betegség különböző stádiumaiban vért vett tőlük, amelyet elemzésre küldött Berlinbe. Ha egy ikerpár egyik tagja meghalt, Mengele megölette a másikat, hogy a boncolásnál összehasonlíthassa a szerveiket. Auschwitzból a Vörös Hadsereg megérkezése előtt elmenekült, hátralevő életében bujkált, a náci háborús bűnösök utáni nemzetközi hajszában sem tudták előállítani.

Főbb szereplők

Hoffmann Juliusz

A darabbeli darab írója és főszereplője. Ő játssza a zsidó boncszolgát, a kiszolgáltatott kisembert, Manót. A két figura az előadás során teljesen összemosódik, az utolsó jelenetekben már nem is tudjuk megfejtetni, melyikük beszél. Juliusz tragédiája, hogy a túlélés érdekében állított tervét szétmorzsolódní látja hol az Auschwitz-darab Dr. M.-jének erején, hol az Elnök diktatúráján, amely saját fiát is megöli. Meg van győződve arról, hogy a szó van olyan hatásos fegyver, mint a valóságos. Ahogy a fia mondja, a szavakba menekül. Szép szóval próbál hatni a körülötte lévőkre, Juliusz Aurélt próbálja meggyőzni, Manó pedig Dr. M.-et. A darab végére ráébred, hogy a beszéd hatásatlan. Az egyetlen lehetséges megoldás, amely célt érhet, a cselekvés. Így meghúzza a ravaszt és lő. A gondolkodó és érző kisember mindkét esetben veszít. Életét, gyermekeit, családját, eszményeit veszíti el, hogy végül éppolyan kiszolgáltatottan álljon, mint a kezdet kezdetén.

Frank Aurél

A színház igazgatója és a darabbeli színmű főszereplője. Ő alakítja Dr. M.-et, a koncentrációs tábor orvosát. Dr. M. lehet Mors, azaz a Halál megtestesítője a római mitológia szerint, de neve egyértelműen utal Mengelére is, az auschwitzi lágerorvosra. A két figurát kisebb kohéziós erő tartja össze, mint Juliuszt és a boncszolgát. Aurél gyakorlatiasan együttműködő színházigazgató, aki levonja a megalakulás praktikus konzekvenciáit. Az adott körülmények között meg is van a maga igaza, amikor úgy véli, hogy a társulat érdeke megkívánja, hogy megelőző feljelentést tegyen. A kezei között élő közösség miatt kell elkerülni a nagyobb bajokat. Sőt, azt gondolja, ezzel valójában a kegyelmi kérvény előadására készülő Tamásnak is használ, hiszen a fiút az a veszély fenyegeti, hogy merénylőnek nézik.

Hoffmann Tamás

Hoffmann Juliusz fia, a darabbeli színműben pedig Manó fiúgyermekét, Robit játssza. Próbálkozásai, mint apjának, neki is eredménytelenek, nem tud hatással lenni a körülötte lévő ellenséges világra. A túlélésért való haszontalan igyekezetnél azonban messzebbre mutat a figurája: a tehetetlenségben ő teremt magatartásmodellt. A manipulálók számára éppen a tett gondolatáig eljutott, golyóval a testében összecsucoló fiú szolgál mintául. A rendszer csak a maga fogalmazta szavakat akarja visszahallani. A hatalom talán éppen azért pusztítja el oly kíméletlenül a humanizmus párti fiút, mert érzi az erő nagyságát és fél.

Erika

A színház primadonnája, a törékeny színésznő, aki még a hideg boncasztalra is rettegve ül föl, ne-hogy felfázzon. A darabbeli darabban ő alakítja Krisztinát, Manó lánygyermekét, Robi ikertestvérét. A színház üdvöskéje és az auschwitzi áldozat között kevésbé találni olyan párhuzamot, mint ahogy azt Juliusz-Manó figurájánál tapasztalhattuk. A gázkamrától csodaszerűen megmenekült lány Dr. M. laboratóriumába kerül, ahol az apja is dolgozik. A kiszolgáltatottság különböző fokain álló ikergyerekek életéért küzdő apa a gyerekek álmait mesélve próbálja őket megmenteni a haláltól. Ám álmaik eladása egyenlő szabadságuk feladásával, hiszen „szabadságuk ugyancsak álom, de az álom, az maga a szabadság” – írja a darab is. A lány tehát a lágerorvos tulajdona lesz, aki ezután szabadon dönthet sorsáról. Krisztina és Dr. M. között kialakuló szerelmi kapcsolat a maga irrealitásában enyhén melodramatikus és visszás. A Mengele-hasonmás szeretőjeként használja a lányt, majd mikor már nincs rá szüksége, kivégezteti. Manó erről természetesen mit sem tud, és tovább alakoskodik gyermekei életéért.

Kulcsfogalmak

Diktatúra: önkényuralom, olyan kormányzati rendszer, ahol a hatalom egy személy vagy csoport korlátlan uralmán alapszik

Demokrácia: népuralom, olyan politikai rendszer, ahol a hatalom a népé

Holokauszt: népirtás, amelyet a náci Németország által megszállt területeken a második világháború alatt hajtottak végre

Sonderkommandó: különleges munkacsoport, zsidókból álló, a koncentrációs táborokban működő különítmény

Auschwitz: a legnagyobb koncentrációs tábor a Holokauszt alatt

Häftling: fogoly, deportált zsidó

Mengele: auschwitzi lágerorvos

Waffen-SS: különítmény, a náci Németország katonai és védelmi szervezete

Kegyelmi kérvény: folyamodvány, amellyel egy elítélt mentességet kérhet az adott hatalomtól

Színház a színházban

„Színház a színházban” – így kezdődik Sütő András szerzői utasítása a darabhoz. A cselekmény egy színházon belüli színházat ábrázol. A játék a játékban módszert sok ismert drámaíró igen kedvelte. Többek között Shakespeare és Csehov is többször élt ezzel a dramaturgiai fordulattal. A *Hamlet* vagy a *Sirály* esetében, hogy klasszikus példákat vegyünk, a módszer a cselekmény előremozdításában játszik kulcsszerepet.

Sütő András drámájában a színház a színházban módszer egyfajta kettős tükörrendszert képez, ahol a tükörben tükröződő tükrök mind részei a képnek. A színházban próbált darab világa és a színházat körülvevő valóság között allegorikus párhuzam van. A felidézett múltat és jelent egymásnak feltűnően megfelelő motívumok sokasága tartja össze. A két történet főhőseinek fizikai és szellemi azonossága áll a darab előterében, és e két sík összeolvasztásával bontja ki az író *Az álomkommandó* összetett, mélyen humanista valóság tartalmát.

Akik részt vesznek egy színházi előadás alkotófolyamatában

Egy színházi előadás alkotófolyamatában a darab előkészítésétől az olvasó-, rendező-, főpróbákon át a bemutatóig számos ember közreműködik. Az előadás, mint egy mozaik, több részből és darabkából tevődik össze és válik egy kerek egészzé. Ezeknek a kis részeknek és darabkáknak külön-külön felelősük van, így a feladat egy jól működő színházban eloszlik a dolgozók között. Az előadás létrehozóinak azonban mégis aktív kapcsolatban kell lenniük, hiszen a folytonos kommunikáció és összhang elengedhetetlen feltétele egy papírformájú színmű élő, színházi előadássá válásának.

Színházigazgató

A színház vagy színtársulat vezetője. Feladata a színház működtetése és művészeti profiljának kialakítása és érvényesítése a művészeti és gazdasági vezetők közreműködésével.

Színész

A színpadi művek karaktereinek hivatásos megtestesítője. A színész alkotótevékenysége a színészi játék, amelynek során a játész saját teste válik időlegesen művészi tárggyá. A közönséggel és partnereivel állandó kölcsönhatásban áll. A színészi alakítás eszközei a mimika, a gesztus, a testtartás, a mozgás, a beszédmód, a jelmez és a kellékek. A művész saját szerepfelfogását a próbák során alakítja ki, amelyet minden előadáson újraél. A színészi játék nem pusztán utánpótlás, hanem a valóság egyes elemeinek leképezése és felhasználása az adott alak megjelenítésében.

Rendező

A színházi előadás művészi megtervezője, betanítója, a színjáték egységének, illetve a rendezői koncepciónak a létrehozója.

Dramaturg

A színház irodalmi tanácsadója és szakértője. Feladatai közé tartozik a bemutatandó színjáték szövegének átdolgozása (epikus művek dramatizálása), illetve a szerzővel való közös munka a végső színpadi változat kialakításában. A próbák folyamán szoros együttműködésben dolgozik a rendezővel, segít neki a művészi koncepció kitalálásában.

Ügyelő

A színpadi előadás technikai lebonyolításáért felelős, aki a próbafolyamat kezdetétől részt vesz a színpadi mű létrehozásában. Követi a színrelépések-távozások, a díszletváltozások, a hang- és fényeffektusok, a függönymozgatás időpontját és sorrendjét, és ezek alapján technikai pultjáról vezeti és irányítja az előadást.

Súgó

A színtársulatok állandó alkalmazottja, aki az előadás szöveg- és játékbiztonságát szolgálja. A súgólukban ül, a súgópéldányból követi az előadást, és a színész memóriáját segítve a próbák folyamán előmond minden fontosabb szót a szereplőknek. Az előadások alatt csak akkor szólal meg, ha a színész elakad a szövegben.

Díszlettervező

A megvalósítandó színpadkép és látvány megálmodója. Arányaiban és színvilágában mindent előre megtervez, meghatároz egy konkrét színpadi helyszínt. Annak kivitelezéséhez méretes alaprajzot készít, majd felügyeli a folyamatot.

Jelmeztervező

Feladata a jelmeztervek elkészítésének és kivitelezésének folyamata. A jelmeztervező a darab és az egyes szerepek alapos ismeretében a szereplők öltözékét jelmeztervben ábrázolja. Figyelembe kell vennie a mű stílusát, a rendezői elképzeléseket, a szerepeket alakító művészek alkatát, és az előadás látványvilágát.

Kellékes

A színpadi kellékek kezelője, aki felügyel a kellékek beszerzésére, pótlására, raktározására, illetve az előadás kezdete előtt a kelléklista alapján az előírt helyekre készíti őket.

Álmok és vágyak

A sonderkommandósok megaláztatását és eltorzult egyéniségét álmaik és vágyaik jellemzik a legjobban. Egyrészt a megnyomorított emberek álmainak netovábbja, hogy esetleg egy másik lágerbe kerüljenek át, Auschwitz helyett Theresienstadtba. A csehszlovákiai város eleinte gettóként működött, itt akarták összegyűjteni a csehországi zsidókat. Válogatott művészekből egy mintavárost akartak létrehozni, amely a világ közvéleménye előtt bizonyítja, milyen humánusan bánnak a zsidókkal. A háború végéig ez az abszurd kettősség jellemezte a várost: az embertelen bánásmód és a kedvezmények. A városban működő tábor nem megsemmisítő, hanem munkatábor volt, ahol a Harmadik Birodalom egyik legfontosabb hadiüzeme működött. A koncentrációs táborban 35 ezren haltak meg. A sonderesek alternatívája tehát vágyaikban sem lehetett egyéb, mint a pokol legmélyebb bugyránál valamivel kisebb kint okozó láger.

Másfelől pedig a drámában előadott darab főszereplője, Manó azzal próbálja menteni ikergyermekei életét, hogy az álmaikat ajánlja fel tudományos megfigyelésre a fasiszta lágerorvosnak, ezzel megalapítva az álmokkommandót. A tétova álmokról persze kiderül, hogy illúziók csupán, hiszen a haláltáborok fenntartói nem ismernek irgalmat. A remény tagadása, a túlélésbe vetett hit azonban a koncentrációs táborokat működtető logika lényéből fakad.

Politikai krimi

A dráma felfogható egy nagyon izgalmas bűnügyi színműként is, ha el akarunk térni a hagyományos aspektustól. 13 kellékpisztoly, azaz játékpisztoly szerepel a darabban, ám a harmadik felvonásban mégis elsül egy igazi fegyver és embert öl. Hogy kerülhetett az igazi pisztoly a játékfegyverek közé? Nem tudni, hogy Manó – Juliusz szántszándékkal cserélte-e ki az ártalmatlan kelléket a fia által behozott igazira, avagy merő véletlenségből keveredett hozzá az élesre töltött lőfegyver. Rejtély, amire a darab nem ad egyértelmű választ.

„Tanúm a kellékes, a belügyi biztos úr, aki mindent ellenőrzött... Tizenhárom játékpisztolyt csináltattam” – állítja Manó.

Esszé – és vitatémák

- Miért *Az álomkommandó* a dráma címe? Ki hozta létre a darabbeli álomkommandót, és mi volt a célja vele? Kinek az álmaival foglalkozik a kommandó? Mik lehetnek ezek az álmok?
- „Auschwitz túl van a képzelet határán” – írja a darabhoz fűzött szerzői jegyzet. Miért gondolja így Sütő András? Milyen dolgokat érthet ez alatt? Van-e olyan mozzanat a darabban, amit ma elképzelhetetlennek tartanánk, hogy megtörténjen?
- Adorno, a híres német filozófus nevezetes tételét, miszerint „Auschwitz után nem lehet verset írni” a dráma hősei így szövik tovább:

Dr. M. *A fejemhez vágod, amit nem mertél megírni?*

MANÓ *Amit nem hagytak megírni! De tudom már...*

DR. M. *Mit tudsz, te lázadó Häftling?*

MANÓ *Hogy Auschwitz után nincs versírás! Auschwitz után drámát sem írni kell: hanem megakadályozni!*

Van-e igazság ebben a mondásban? Lehet-e a koncentrációs táborok borzalmairól hitelesen írni? Fontos-e, hogy folyton emlékeztetve legyünk a szörnyűségekre? Vagy épp ellenkezőleg, kell és kötelesek vagyunk emlékezni és beszélni róla?

- d) „Történt Auschwitzban és történik bárhol, ahol megtörténhet” – ezt a mottót illeszti Sütő András a dráma elé. Mit takarhat a „bárhol”? Mire gondolhat az író ezzel a mondattal, miért tarthatja fontosnak így kezdeni a szerzői instrukciót?
- e) A dráma egy olyan létben játszódik, ahol állandósult a félelem, ahol barát baráttól retteg, ahol a kamaszt mondvacsinált perbe fogják, ahol ártatlanokat hurcolnak meg, ahol nincs helye az őszinte szónak. Mi változott azóta? Mi más ma?

Levezető játékok

Asszociációs játék

Egy körben állva a diákok egy labdát dobálgatnak egymásnak. Akihez érkezik a labda, mond egy szót vagy gondolatot a darabról vagy a darabbal kapcsolatban. Az elsőt, ami eszébe jut. Lehet ez bármilyen, a darabban elhangzó szavacska, ami megmaradt, de érintheti a darab egy témáját, kapcsolatos lehet a színészekkel, jelmezzel, díszlettel, kellékekkel vagy magával a színházzal. A 10 perces játék végén érdemes leülni és megbeszélni, ki mire emlékszik az elhangzott szavak közül és miért pont az juthatott elsőre eszébe a diáknak.

Játék a térben

A diákok még ülve osszák ki egymás között a főbb szerepeket. Érdemes a darab és a dráma-beli darab karaktereit külön-külön tanulónak képviselnie. Így a kiosztandó szerepek: Juliusz, Aurél, Tamás, Manó, Dr. M. és Robi. Nem muszáj minden szereplőt fiúnak választania, lányok is bátran képviselhetnek egy-egy figurát. Ha ez megvan, álljanak fel és helyezkedjenek el a térben a szerint, hogy melyik karakter milyen viszonyban van a másikkal. A közeli, jó kapcsolatban lévők álljanak közelebb egymáshoz, azok viszont, akik között a diákok feszültséget éreznek, távolabb álljanak egymástól. Egy állóképnek kell kialakulnia, melyben a távolságok fogják jelezni a karakterek egymáshoz fűződő viszonyát. Ha ezt megfigyelték, üljenek vissza és vitassák meg, ki ért egyet és ki nem a kialakult állóképpel.

Szoborcsoport

A diákok hármasával, négyesével csoportokat alakítanak ki, és kitalálnak egy olyan pillanatot az előadásból, melyet állóképként meg tudnak jeleníteni. Megbeszélnek, ki melyik szereplő szobra lesz majd, ha van elég hely, el is próbálhatják, ki hol helyezkedik el a szoborcsoportban. Ha olyan jelenetet szeretnének ábrázolni, melynek kevesebb szereplője van, nem kell mindenkinek benne lennie az állóképben, de az ötletelésben mindenki részt tud venni. Amikor készen vannak, bemutatják egymásnak a szoborcsoportokat. A diákoknak ki kell találni a másik csoport szobráról, melyik jelenet állóképét ábrázolják, illetve ki melyik szereplő kimerevített mása.